

IDOLY ŠKOLNÍHO VĚKU: PSYCHOANALYTICKÉ HLEDISKO /School-age idols: A psychoanalytical approach /?//

Poznámka: pro překlad do angličtiny uvádím jako pomůcku výrazy v závorce / /.

Miloš Kučera

Abstract

Článek se věnuje roli významných druhých /significant others/, zejména sociálně známých idolů, pro psychosexuální vývoj. Prezentuje jako příklad volby idolů v jedné druhé vs. v jedné šesté třídě. Poté zkouší navrhnout aparát pro interpretaci těchto voleb pomocí psychoanalytických pojmů řádu erotické adorace vs. různých druhů identifikace /viz „klíčová slova“/. V závěru definuje výchozí pozici volby Sportovce (jako primárně asexuální), Zpěváka (heterosexuální) a Autora fikce nebo Herce (bisexuální).

Key words

idols; erotic adoration vs. identification; imaginary identification, symbolic identification, „identification“ with the sublimation; identification by means of the symptom.

Uvedení do problematiky

Stat' se zabývá výzkumem volby idolů v období povinné školní docházky od 1. do 9. třídy¹, tj. od 6 do 15 let.

Tato fáze dětství se skládá z několika etap. Přidržujeme se zhruba Freudova členění, které se na datech osvědčilo. Zahrnuje oidipický komplex /*Oedipus complex*/, jeho vytěsnění /*repression*²/, jeho zrušení /*dissolution*/ (v ideálních případech), tj. období latence /*latency period*/, a poté pubertu či ranou adolescenci. Z tělesného hlediska je puberta už dospělostí, protože jedinec je schopen reprodukce – jako možnost a úkol před ním leží založení vlastní rodiny, byť k tomu v pubertě dochází výjimečně.

I když si společnost takové osamostatnění adolescenta v 15 letech nepřeje, o pár let později to žádá docela vehementně, a rodiče, kteří nepouštěli potomka na večerní zábavu, se později nemohou dočkat vnoučat.

Jakého partnera si však vybrat? Už od oidipického komplexu je jasné, že rodičovský i sourozenecký objekt³ je zakázán, a že se tedy musí jednat o něho cizího, zvenku (*endogamie* vs. *exogamie*). Na druhé straně se zdá, že volba čerpá rysy z (infantilní) minulosti, aby partner člověka něčím oslovil, něco mu říkal – to Freud označuje jako opěrnou volbu /*anaclitic type of object-choice*/, a patrně také tomuto typu dává přednost. Jiná je narcistní volba /*narcissistic type of object-choice*⁴/, kde si partnera vybírá na základě toho, čím bych chtěl být (tj. na základě identifikace).⁵

Každopádně je žádoucí, aby nová generace dospěla v oblasti sexuální volby k psychické nezávislosti na původní rodině, tj. k nějak „zralé“ /„mature“/ psychosexualitě. Ta předpokládá nejen vytěsnění oidipického komplexu, ale i jeho dissolution, a skutečnou emancipaci. Jestliže jsme výše hovořili o tom, jak si rodiče přejí vnoučata, někdy to dopadne tak, že si mladá žena pořídí partnera jen proto, aby poskytl vnouče pro její rodiče, a pak ho s nimi společně zapudí. (To dělá dojem naplnění, oklikou, oidipického přání poskytnout otci dítě.)

Psychická emancipace se liší podle genderu, tj. podle toho, zda ji uskuteční chlapec či dívka. Je velmi složitým procesem.⁶ Nemůžeme se zde věnovat nejruznějším průběhům procesu dosažení adekvátní volby

¹ V korpu dat máme ovšem i některé údaje z tzv. dlouhých gymnázií, takže i několik tříd mezi 15 a 18 lety.

² Oidipickým komplexem a jeho vytěsněním by se mělo uzavírat celé předškolní dětství, které Freud nazývá „infantilním“.

³ Slovo „objekt“ se v psychoanalytické terminologii používá i na označení živé osoby.

⁴ Viz např. *On narcissism: An introduction* (1914).

⁵ Není důvod se domnívat, že by tento druhý typ plodil děti méně. Nicméně se objevuje v jednom druhu homosexuální volby, kde samozřejmě k reprodukci nedochází (viz Freud, *Three essays on the theory of sexuality*, 1905).

⁶ Mj. i proto, že se má zrušit nejen tzv. pozitivní oidipický komplex (u chlapce, pomocí identifikace s otcem), ale i tzv. negativní (u chlapce jako určitá identifikace s matkou a jí odpovídající homoerotická náklonnost k otci (viz *The ego and the id*, 1923). Otec vůbec není jednoduchá funkce, ale funkcí několik (viz závěr článku.)

objektu, ale velmi sumárně prozatím řekněme⁷, že se tento proces jeví jako postupné nahrazování rodičovských postav (coby původních, domácích idolů) idoly jinými, cizími, a to ve dvou druzích citových vazeb /emotional ties/. Jednou vazbou je identifikace, která je podle Freuda⁸ nesena přáním „jako objekt být“, druhou vazbou je volba objektu (v naší terminologii zde „erotic adoration“) jakožto přání „objekt mít“.

Je přitom pozoruhodné, že tyto nové idoly nejsou jenom osoby relativně dostupné (širší příbuzenstvo, učitelé, trenéři, vrstevníci nebo starší vrstevníci), ale i osoby nedostupné: celebrity, „hvězdy“ na sociálním nebi, od nichž se nedá očekávat normální odezva: vztah k nim je tedy většinou naprosto jednostranný a v případě adorace by ho šlo nazvat „nešťastnou“ či „nenaplněnou láskou“, i když tak prožívána není. To, že tento jednostranný vztah (co přináší?) může být velmi intenzivní, vyvolává někdy údiv rodičů a zájem výzkumníků. Nejvíce se tato idolizace objevuje v pubertě, a ta je také věkovou etapou, v níž je obliba oněch sociálních, slavných idolů nejvíce zkoumána.

Idolizace izosexuální (příslušníků stejného pohlaví) se zdá být vysvětlitelná pomocí konceptu „vzoru“: hledám předobraz, čím bych mohl být, s někým se identifikuji, s úspěšným sportovcem nebo s krásnou zpěvačkou, někdy je přitom i imituji – je to pomůcka pro mé Já, které nachází nějaký záchytný bod či dokonce celý obraz, jaké být. Idolizace milostná, většinou heterosexuální, je méně pochopitelná: proč dívka miluje zpěváka nebo herce, když nemá sebemenší šanci, že by ho někdy mohla získat? Ale i tento vztah něco přináší, a je to pravděpodobně právě jeho zvláštnost, a sice nedostupnost idolu, která představuje jeho hodnotu. Potom můžeme dělat úvahy s různou psychologickou hloubkou: jde o přípravu na blízkou partnerskou lásku, kdy se nyní prožívají vlastní city bezpečně, bez hrozby opuštění a „zrady“, protože k žádnému slibu nedošlo? Nebo jde, stále v téže linii, hlouběji o to, že se tím partner, Druhý /the Other/ vlastně odsoudí do podoby jakési sochy, která si pak nemůže dělat žádné nároky? (V prvním případě by se výhoda týkala Já /the ego/; v druhém spíše Nadjá /the super-ego/, morální úzkosti.) Ale dostačuje to? Fakticky existují i zralé ženy, manželky, matky, dokonce babičky, které mají nějaký herecký nebo zpěvácký idol, variující podle jejich kulturního zaměření: jedna zbožňuje dirigenta nebo operního tenora, druhá rockera nebo zpěváka pop-music, a obě vodí své manžely na jejich koncerty; manžel přitom sám může mít také umělecké sklony, ale ty mu nejsou z nějakého neznámého důvodu přiznány – jako by měl zůstat nějaký volný sektor pro ideál.

Poslední případ ukazuje, že by bylo naprosto zjednodušující představovat si psychosexuální vývoj v podobě: rodičovské postavy – jiné, pouze pomocné idoly, zejména celebrity – „cizí“ partner, naplňující všechny citové vazby.

Náš výzkum

idolů není samozřejmě jediný.

V mainstreamové psychologii je spojen s termíny „idolization“ a „idolatry“ nebo s „heroes and heroines“ nebo s názvem „secondary attachment“, tedy s oním po „primary attachment“ k rodičům. Když bychom zahrnuli celý život, hovoří se o „significant others“ a jejich roli pro „self concept“ nebo „identity“.

Z psychoanalýzy jsme už výše citovali řadu Freudových děl. Z nich je třeba vyzdvihnout zejména *Group psychology and the analysis of the ego*, která probírá identifikaci a dále definuje adoraci vůdce jako nahrazení vlastního Nadjá /super-ego/ tímto idolem; i při obdivu idolů vznikají skupiny fanoušků, jemu podřízených, kteří na sebe kupodivu nežárlí (protože ho nikdo nemůže získat). Dále je třeba nově připojit pozoruhodnou stať *Hysterical phantasies and their relation to bisexuality*, která se mj. zabývá denním sněním /day-dreaming/, což je aktivita, které se právě ctitelé či fanoušci často věnují, a vztahem mezi rozvinutou fantazií a symptomem na jejím vrcholu.

Z hlediska historiografie, antropologie a sociologie zahrnuje problematika idolů otázku po konstantnosti či naopak podmíněnosti určitého typu zejména sociálních idolů: produkuje každá doba např. dívčí idol typu herec „svalovec“, „romantický něžný vrstevník“, „body-guard, dospělý milenec až otec rodiny“, „duchovnější herec-umělec“ apod., takže se mění jen jejich představitelé – anebo se mění samy typy? Tuto otázku pak prakticky testuje marketing s jeho konstrukcí typů a jejich stylizace v nejrůznějších oblastech show-businessu, oděvní módy aj.

V našem vlastním výzkumu dáváme dětem instrukci: „Které máš nejoblíbenější známé osobnosti? (herci, zpěváci, sportovci...) Zkus napsat, co se ti na nich líbí, případně proč si myslíš, že jsou tak oblíbení.“⁹

⁷ Později to budeme korigovat.

⁸ Viz *Group psychology and the analysis of the ego* (1921).

⁹ Tato instrukce byla zadána v diplomové práci mého studenta O. Mikšíčka (1999), jehož výsledky jsem re-interpretoval v „lacanovské“ monografii o školní třídě (Kučera, 2008); nový výzkum za inspirace Mikšíčkem a zmíněnou monografií provedla ve své diplomové práci J. Kravcová (2008). Od r. 2012 výzkum probíhá prostřednictvím studentských seminárních prací (každoročně asi 15), které sbírají data vždy kontrastně v jedné

Ptáme se tedy výhradně na celebrity¹⁰ a stanovujeme jejich typy (viz výše třeba pro dívčí idol mužského herce). V této oblasti panuje poměrně shoda třeba mezi typologií Kučery (2008) a Kravcové (2008). Citované texty však vynechávaly okolnost, že respondenti, děti, navzdory instrukci uváděly často idoly vůbec ne populární či slavné: rodiče, sourozence, širší příbuzenstvo, kamarády ze školy, učitele a trenéry a dokonce zvířata! Také se stalo zřejmým, že je třeba najít nějaké obecnější pojmy pro kódování.

Ukázka dat a jejich výchozí interpretace¹¹

Volby děvčat z 2. třídy

jsou uváděny v následujícím pořadí: jméno voliče; volba idolu na instrukci; odpověď na otázku „Proč si myslíš, že jsou oblíbení?“; na otázku „Co se ti na nich líbí?“; na otázku „Co rád/a děláš?“ (kterou zde studentky iniciativně přidaly¹²), poté následuje (heslovitě) moje ryze pracovní, předběžná interpretace při prvním čtení¹³, někdy s odvolávkou na názor studentek.

Agáta: Lucie Bílá; Že zpívá; Protože je hezká; Plavat; *A. chodí do zpěvu, takže možná identifikace na základě provádění stejné činnosti, ale Bílá je pro ni i hezká: tedy obraz, vzor, jak by mohla vypadat ona jako až dospělá žena (= imaginární identifikace), nikoli jako trochu starší vrstevnice, ale vlastně až jako manželka a matka (tedy možná až přání nahradit matku; v tomto smyslu silná symbolická funkce);*

Anička: Helena Zmatlíková; Obrázky; Má úžasné obrázky; Ráda maluje; „identifikace“ s činností a s dílem, s produkcí: Zmatlíková pro ni není imaginárním vzorem, jak by měla vypadat jako dospělá;

Kristýna: Josef Čapek, Lucie Bílá; Líbí se mi, jak píše knížky pro děti, Líbí se mi, jak zpívá písničky; Protože hezky píše pohádky pro děti, hezký zpívá; Ráda kreslím, Vozím se na koníkovi, hřebelcuju a dělám poníkům culíky; „identifikace“ ani ne na základě stejné činnosti (jako předchozí), ale na úrovni užití si, identifikace prostřednictvím symptomu /identification by means of the symptom/; (dalším idolem je pro ni fakticky též kůň);

Natálie: Jágr; Jak se trefuje do branky; Jak vyhrává; Cvičím; dívka kamarádící s kluky, Amazonka, virago: „nejmužnější“ identifikace ze třídy vůbec;

Nikola: Sára (ze třídy); Vtipná; Hodná; Zpívám; volba kamarádky; je otázkou, zda uvedené důvody mají váhu, nebo zda se jimi jen musí racionalizačně dokázat, že kdo je mou oporou, má také nějaké „objektivní“ kvality¹⁴;

Sára: Šárka, Agáta, Nikola (ze třídy); Agáta a Nikola hezky zpívá, Šárka hezky hraje na flétnu; Protože jsou dobrý kamarádi; Plavu; kamarádky, opět nejde o sociální, slavné idoly;

Šárka: Karel Gott, Agáta (ze třídy); Hezky zpívají; Plavu; největší český sociální idol vedle kamarádky ze třídy, ale na druhé straně je Gott většinou idolem rodiny, rodičů, prarodičů, takže i zde jde patrně o volbu blízkou či rodinnou, byť zprostředkovaně; Gott je symbolickou identifikací, ke komu patřím: k rodičům a k našemu národu;

Štěpánka: Zuzana (ze školy); Jak hezky kreslí; Protože je hezká; volba kamarádky, blízké opory ve škole, která je ale zřejmě starší a představuje i imaginární vzor, jakou být;

Veronika (Vietnamka); Lenka Nguyenová; Že je hodná; Ona si hraje se mnou); Hraju divadlo; kamarádka, opora („hodná“), a stejné národnosti = má i symbolickou hodnotu.

Volby chlapců z 2. třídy

Adam B.: Lucie Bílá; Zpívání; Zpívá; Plavu; idol přinejmenším ve věku matky, možná tedy eroticky adorována odvozená „krásná matka“; možná je Bílá i idolem otce;

Adam S.: Kuba, Dan (ze třídy); Zábavný; Rozumný; Lézt; kamarád, blízká opora, hodnota v kontaktu s ním (legrace);

Dan: Kuba, Adam (S. ze třídy); Je chytrý; Zábavný; Lézt po tyči; analogické předchozímu;

mladší a v jedné starší třídě a zkoušejí je interpretovat. Pozoruhodnou bilanci celé dosavadní historie výzkumu představuje bakalářská disertace Z. Ryby (2016). Postupně se přitom zdokonaluje systém kódování, byť není stále uspokojivý.

¹⁰ Téma proto pro pracovní účely nazýváme zkráceně „pop-panteonem“, což je i slovo, které se objevuje v titulu některých prací, citovaných v předchozí poznámce. Panteon je sídlo bohů, pop-panteon pak sídlo populárních idolů, zbožštěných a zbožňovaných slavných lidí.

¹¹ Data pocházejí ze seminární práce K. de Gray a K. Barabášové (2014).

¹² Nepřesnosti voličů ve jménech idolů nejsou opravovány.

¹³ Někdy za použití pojmů, které budou vysvětleny v dalších kapitolách článku.

¹⁴ U blízkých osob se často zpočátku neví, v čem jejich kvalita spočívá. Nejobecněji jsou naší oporou, s tím někdy až vnitřní součástí (rodiče).

Jakub: Adam S. (ze třídy); Že dobře šplhá po tyči; Že je nejlepší; Kreslím; *analogické předchozímu, nad identifikaci jako ztotožnění možná částečně i vzor až vůdce (klukům též údajně zprostředkovává kontakt s dívčí polovinou a vytváří tak jednotu třídy);*

Jiří: Karel Gott; Zpěv; Kvůli zpěvu a hezkosti; Hraju rád vybiku; *studentky odhadují převzetí idolu matky;*

Jonáš: Matyáš (ze třídy); Že umí dobře matematiku; Protože je nejlepší v matematice; Běhám; *kamarád až vzor (ceněný za určitou kvalitu);*

Matyáš: Karel Gott; Zpěv; Kvůli zpěvu; Hraju golf; *možná opět převzetí idolu matky; (Proč nevolil třeba Tigera Woodse?);*

Neal (Australan): Psy (zpěvák Gangnam Style); Muzika; Muzika; Šplhání; „identifikace“ *na základě stejné činnosti, s určitým vzorem (ale netypická volba, podobná specializace do showmana nebo do alternativních proudů obvykle až od 7. třídy; určitá transgrese: „dospělejší“ a „nonkonformnější“ než třeba rodinný Karel Gott);*

Ondřej: Tomáš Klus; Hezky zpívá; Kvůli tomu jak zpívá; Zpívám; „identifikace“ *s činností a s imaginárním vzorem, podle studentek mu i podobný; idol víc vrstevnický než třeba u Agáty;*

Tomáš: Xindl X; Zpívá hezky; Protože hezky zpívá všech 12 písniček; Rád hraji videohry; *věkově netypické, podobně jako u Neala; určitá revolta ve jménu zpěváka (doznívání dětské transgrese nebo už nějaká prepuberta?); poslouchá to otec nebo přímo on?;*

Václav: Josef Čapek; Že píše pohádky; Píše dobře; Plavu; *podobně jako třeba u Kristýny vžití se do fikcí, děl pro dětský svět; podle studentek v obojím případě převzetí idolů paní učitelky;*

Volby děvčat z 6. třídy

Agáta: Jiří Mádl, skupina Moby; Protože dobře hraje, Protože umějí dobře zpívat; Jiří umí dobře hrát ve filmech Snoubordáči a raňáci, Moby pěkně zpívají a mají dobré písničky; street dance, Atletika; *erotická adorace Mádl téměř vrstevníka, Moby podle studentek ve věku rodičů;*

Andrea: a) Zuzana Hejnová, b) Ondřej Brzobohatý; a) Myslím si, že je milá a hlavně proto, že je úspěšná, b) Myslím si, že ho mají lidi rádi, protože je hezký a taky hraje v seriálu Gympl s ručením omezený a teď nově taky tancuje v taneční soutěži Stardance; a) Líbí se mi na ní to, že umí dobře běhat přes překážky, b) Líbí se mi na něm, že je dobrý herec a taky umí hezky hrát na piáno; Sport – atletika. Nejráději mám 150 m, ale 60 m radši. Nebo si taky někdy ráda vyrazím s kamarády; *Hejnová identifikační idol na základě stejné činnosti, Brzobohatý eroticky adorován, podobně jako Mádl výše;*

Aneta: Daniel Radcliff, Pink; Asi proto, že mi jsou sympatický a ráda na ně koukám nebo je poslouchám; Na Danielovi Radcliffovi se mi líbí, jak hraje, a nejvíc se mi líbí film Harry Potter. Na Pink se mi líbí, jak zpívá, mám od ní hodně písniček např. Sober; Atletika, tancování (street dance), hrání na piano; *Radcliff podobně jako Mádl výše, ale držen ještě postavou Pottera – fantasy řádu freudovského tzv. rodinného románu; Pink jako identifikační imaginární vzor téměř vrstevnice, bez shody v koníčku, v činnosti;*

Daniela: Tomáš Berdych, Petra Kvitová, Jan Železný, Barbora Špotáková; Např. Tomáš Berdych a Petra Kvitová, ti hrajou tenis a vyhrávají některé turnaje, a Jan Železný, ten dělá atletiku a vyhrával závody. Jsou milí; Jsou to sportovci a sport má ráda; Ráda hraju tenis, je to nej sport ☺. I atletika je dobrá! Málokdy i na tabletu hraju hry. Ráda chodím s kamarádama ven, např. na boobleology (pití), na hřiště; *identifikační vzory na základě stejné činnosti a asi bez erotické adorace, navíc patrně představa i o její partě (třídě), jaká by mohl v budoucnosti být, a snaha se v tom idolům přiblížit („jsou milí“); Železný je ale současně i jakýmsi „otcem“ Špotákové a i když spolu Berdych a Kvitová nechodí, je to pár, který fanouška tenisu napadne;*

Karolína: Libuše Šafránková; Protože je hodně slavná a hrála ve spoustě filmech a divadlech; To, jak dokáže přesně zahrát tu postavu, kterou se má naučit. Že se zvládne naučit tolik textu. Jak natáčeji několik dní v kuse a ona v tom závěrečném filmu tu postavu hraje úplně přesně; Herectví (literárně-dramatický obor), atletika; „identifikace“ *ve stejné činnosti, ale současně se vzorem silně typizovaným a proslaveným dívčími rolemi (Popelka): motiv nahrazení „staré“ Šafránkové sebou, jakoby matky dcerou;*

Klára: Tereza Voříšková, Zuzana Hejnová; Z. Hejnová: Protože skvěle skáče přes překážky v rekordním čase, T. Voříšková: Protože umí hrát dobře ve filmech; Z. Hejnová: Jak dobře skáče přes překážky. T. Voříšková: Jak dobře hraje role v pohádkách a filmech, a líbí se mi, jak vypadá; Atletika, street dance; *dvojice identifikačních idolů bez erotické adorace, z nichž jeden relativně asexuální (sportovní výkon Hejnové), druhý imaginární (do přitažlivé herečky, jak by chtěla vypadat, působit);*

Natálie: Barbora Špotáková – sportovkyně, Selena Gomez – zpěvačka a herečka; Protože dokázaly různé věci a dokázaly se prosadit; S. G. zpívá hezky a taky se dokázala prosadit. B. Š. dokázala neuvěřitelné výkony; sportuju a chodím na výtvarku, která mě baví, a taky minulý rok jsem chodila na basket; *analogické rozdělení na sportovkyni a na zpěvačku jako výše (nemusí vypadat svalnatá jako Špotáková a mít jen roli v relativně asexuálním sportu, ale mít půvab Gomez a také její erotickou roli v herectví a zpěvu);*

Nina: Nastia Lukin – gymnastka, Ian Somerhalder – herec, Arnold Schwarzenegger – herec; Jiný člověk by takhle ladně a hezky necvičil ani nedokázal. Hraje v hodně filmech, seriálech. Hrál v Terminátorovi = dobrý film; Je to nejlepší gymnastka světa, cvičí nádherně. Dobře hraje, je hezký. Výborný herec; Sport: atletika, gymnastika, Výtvarka; *patrně nejerotičtější volba: u Lukiny zdůrazněna krása pohybu, nikoli výkon jako u sportovkyně; Somerhalder představitel téměř vrstevnických erotických upírů, Schwarzenegger otec zachránce, ale navíc i svalovec*¹⁵;

Růženka: Mám ráda Miley Cyrus; Protože pěkně zpívá a umí hrát třeba ve filmu; Zpívá velmi pěkné písničky. Také jsem viděla film, ve kterém hrála a velmi se mi líbila; Chodím do hudebky a tam hrají na flétnu. Začínám zkoušet do kapely. Také ráda zpívám; *identifikační idol na základě stejné činnosti, koníčka, ale i imaginární vzor téměř vrstevnice*;

Valentýna: Zuzana Hejnová, Miley Cyrus; Protože jí ten sport jde a baví ji a lidi jí mají rádi. Protože jí ten zpěv jde a je bohatá a je to komediantka; Je dobrá v běhu a v překážkách a vyhrává hodně medailí. Jak zpívá. Sport: aerobik a atletika; *analogická dvojice jako u Kláry a Natálie, kde sláva a sportovní výkon nestačí a musí být doplněny obrazem přitažlivé dívky*.

Volby chlapců z 6. třídy

Boris: Rafael Nadal, Tomáš Berdych, Novak Djokovic; Protože jsou to světoví hráči v okruhu ATP; Že hrají výborně tenis a že se přitom dobře chovají, např. nesekají raketou; Nejvíc, a to 3 hodiny denně, hrají tenis. A pak mě baví atletika a ostatní sporty. A velmi rád píšu slohy a rád si někdy při hodině, když tak píšeme sloh, tak se snažím napsat to co nejpodrobněji, jak by to napsal spisovatel; *„identifikace“ na základě stejné činnosti, pouze mužské idoly; chvála správného chování směřuje ke vzorovému zvládnutí vlastních emocí*;

Matěj: Pro mě jsou slavné osobnosti Karel Gott a Zuzana Hejnová; Karel Gott je po několikáté „Zlatý Slavík“ a Zuzana Hejnová v letošní sezóně ani jednou neprohrála; Karel Gott hezky zpívá a Zuzana Hejnová je pro mě nejlepší atletka roku; Já hraju už 7 let florbal a závodně jsem dělal atletiku; *Gott je v zásadě rodinný idol, který jako by neutralizoval zdůrazněním výkonu a slávy to, že M. volil ženskou sportovkyni; (někdy bývá volen nejlepší specialista, zde by to byl mohl být pro Matěje nějaký slavný florbalista)*;

Matyáš: MenT97; Jsou slavní díky YouTube, točí dobrá výdejka; Točí pěkná videa. Jsou vtipní a mají hodně ODBĚRATELŮ; Sporty – Běh 60 m /150 m/, skok daleký, tenis; *identifikační vzory, s představou, že on fanoušek bude stejně vtipný; komik je rubrika odlišná od herce –viz dále; tzv. youtubeři znamenají iniciaci, protože ukazují možnost proslavit se, exhibovat, kterou by zvládl i jejich volič (natočit se a dát to na youtube)*;

Petr: Ondřej Brzobohatý; Namluvil Pindu ve filmu Čtyřlístek ve službách krále. Hraje ve sledovaném seriálu Gympl s. r. o.; Je správný gentleman. Hezky se oblíká a má pěkný účes; Sport, čtení, počítače; *odkaz na Čtyřlístek je zcela dětský; jinak idol ryze ve smyslu image, bez společné činnosti (podobně jako u dívek jsou někdy zpěvačky nebo herečky trochu starší vrstevnice)*;

Tomáš: Můj nejoblíbenější vzor je Bruce Lee; Hrál ve filmech; Byl to nejlepší karatista; Dělán karate; *identifikace na základě stejné činnosti, která ale vybrána pro svůj motiv sebeovládání a nepoužití dovednosti (s možným přenosem /transfer/ do jiné, patrně sexuální činnosti)*;

Tomislav: Můj nejoblíbenější sportovec 1) Ronaldo 2) Mesi 3) Jokovič; Protože jsou nejlepší a každý jim fandí; Že jsou Ronaldo a Mesi ve fotbalu a Jokovič v tenise; Rád sportuju; *identifikace na základě sportovního výkonu a slávy, možná sám částečně tyto sporty provádí*;

Vojtěch: MenT97; Hlavně kvůli těm jeho videím. A má také spoustu odběratelů; Má dobré videa a je vtipný; Sporty = Rugby, atletika; *Matyášův kamarád, identická volba*.

Některé rozdíly mezi třídami

Ve 2. třídě profilují *kamarádi* a *kamarádky*, uvedení navzdory instrukci, která požadovala „známé osobnosti“, celebrity. Nejsou to idoly vzdálené, nýbrž blízké. Ve zde prezentovaném souboru (ale většinou i jindy) jde o izosexuální volby, tj. o volby uvnitř daného gender. Odpovídají potřebě dětí nebýt samy, izolovány, bez pomoci uvnitř tlupy třídy. V tomto smyslu jsou asexuální. (Ve Freudově pozdní klasifikaci pudů by ovšem patřily k pozitivním citovým vazbám, a tedy více či méně k projevům pudů života či libida.)

¹⁵ Jakmile je u idolu implicitně obsaženo, natož pak explicitně zmíněno tělo, je volba smyslovější; nemusí jít přitom jen o obrovské „svalovce“, ba se i zdá, že u takových je bezprostřední sexuálníost nějak převáděna na ochrannou, fakticky otcovskou opěrnou roli (koneckonců, tyto nahé a viditelné svaly jako by byly komplementem k neviditelnému řádu, v případě ženské volby k vysněnému a zakázanému řádu otcovskému).

Vedle funkce opory v prostředí zde probíhá *identifikace* s (imaginárním) vzorem nebo (symbolickým) hrdinou, a nakonec nelze ani vyloučit určité nevinné homosexuální zbožňování. (S posledním bychom se pak pohybovali na druhé ose výkladu, kterou jsem průběžně používal, na ose *erotické adorace*.)

Shoda s blízkou osobou při volbě vzdálených idolů je znamením spolupatřičnosti k osobě blízké. Prostřednictvím volby různých celonárodních domácích idolů (Gott, Bilá, vlastně také Čapek, Zmatlíková) zde zaznívají osoby ještě bližší a mocnější, tedy rodiče, a podle studentek i paní učitelka. Při bližším pohledu zjistíme, že spolupatřičnost sice globálně dál platí, ale že je v ní nutno diferencovat. Je nápadné, že si např. Agáta ještě nevybírá žádnou věkově bližší, juvenilní zpěvačku, ale přeskokem generace takovou, která by mohla být její matkou – pak se nabízejí oidipské úvahy, podobně jako pro kluky, volící Karla Gotta (byť samozřejmě nevíme, kdo z rodiny ho má rád, zda je to např. tak, že je matčin idol a otcí se to moc nelíbí atd.). Také se zdá nutné nějak odlišit volbu těchto *zpěváků*, kde přece jen zaznívá osoba a její možný oidipský význam, od *autorů* jako Zmatlíková a Čapek, kde osoba ustupuje ve prospěch nabídnutého díla, přičemž tato produkce může být někdy amatérsky prováděna voličem samým (který taky třeba kreslí). (Tím dostáváme další osu výkladu idolů, „*identifikaci*“ se *sublimací* či s činností.)

V 6. třídě kamarádi a kamarádky explicitně mizí, také ubylo celonárodních idolů, ale vrstevnická skupina třídy je implicitně držena společnými idoly ze sportu, kde je v daném roce excelující atletka Hejnová volena nejen dívkami, ale i jedním chlapcem. Přibýlo cizích, mezinárodních idolů, a co se týče druhů show, pak zejména herců a hereček na straně dívek, a samozřejmě zmíněných sportovců, v 2. třídě absentujících (s výjimkou Jágra u Natálie, volící vlastně paradoxně „nejmužnější“). U Daniely v 6. třídě dochází k tendenci udělat si z idolu osobu blízkou, skamarádit se s ním, což je zpětný pohyb objevující se i v jiných souborech dat v pubertě či po pubertě. (V pozadí by mohla být nevědomá fantazie o setkání či setkávání, někdy i o nějaké romanci, a protože je obava ze ztrapnění se, na idolech se hodnotí, že jsou „normální“, „skromní“, „nevyvyšují se“ aj.)

V těchto dvou třídách ze školy nabízející hodně zájmů a koníčků dominuje trochu atypicky „*identifikace*“ na základě stejné činnosti, jakou provádí idol: je zde tedy často dána společenská sublimace pudu /drive sublimation/ do nějaké relativně de-sexualizované činnosti, a první „*identifikace*“ proběhne patrně s ní. Pak je jen normální, že si vyberu jejího úspěšného a slavného představitele za svůj vzor (Djokoviče jako č. 1 v tenisu nebo i Zmatlíkovou jako mně neznámější malířku). Nicméně tento vztah není většinou čistý, jednak proto, že se sama činnost, produkce emočně liší (viz např. různé hudební žánry), jednak proto, že se na jeho představitele nabalují určité moje projekce nebo je představitel už předem ztělesňuje (zpěvák zamilovaný něžný vrstevník, zpěvák drsný rebel atd.; tento moment bývá slabší u sportu, jak ukážeme později). Identifikace pak probíhá s představitelem do podoby imaginárního vzoru toho, jaký bych chtěl být, případně, jak bych chtěl vzor následovat nebo ho i nahradit, generačně vystřídat. Někdy se ovšem může dál posílit jakožto činnost do technické, profesionální dimenze: opravdu se chci naučit dělat kličky od Messiho.

Z hlediska „*identifikací*“ se *sublimací* či s *produkcí* není mezi 2. a 6. třídou příliš velký rozdíl, ale v rámci už *imaginární identifikace* je v 6. třídě nápadná tendence děvčat, kterým zjevně nestačí být asexuální sportovkyní, přitažlivou hlavně svým výkonem (Špotáková, Hejnová), ale chtěly by k tomu být i krásnou zpěvačkou nebo herečkou (Voříškovou, Cyrus, Gomez), a to v několika případech (Klára, Natálie, Valentýna) dokonce opravdu současně (takže bychom dostali figuru sportovkyně a v téže místě i „roztleskávačky“).

Erotická adorace představuje jinou dimenzi, jinou osu než identifikace. (Je zásadní rozdíl, jestli bych chtěl/a být jako Brzobohatý nebo jestli bych ho chtěl/a mít za objekt, za milostného partnera.) Erotické adorace jsou ve 2. třídě poměrně slabé (a směřují spíše do Oidipa): i když se zde objevuje několik heterosexuálních voleb (u těch je erotičnost pravděpodobnější než u izosexuálních), těžko předpokládat, že by třeba Kristýna měla nevědomou fantazii, že si vezme Josefa Čapka, který zde vystupuje jen jako autor sublimace; ani Natálie pravděpodobně nemiluje Jágra, ale hlavně by chtěla být klukem; Adam možná vidí v Lucii Bílé krásnou zpívající matku, to je tak vše. V 6. třídě se naopak erotická adorace objevuje, a to u děvčat, volících Mádlu, Brzobohatého, Radcliffa, Somerhaldera. Tato dívčí adorace mužů jde většinou do podoby trochu staršího vrstevníka, „přítele“, s výjimkou Schwarzeneggera jako svalnatého ochránce až otce.

Kluci i v 6. třídě přitažlivost žen popírají a erotika se u nich objevuje nepřímo: vyniknout ve sportu (čímž by se stali přitažliví pro „roztleskávačky“ ze show-businessu, modelky, herečky a zpěvačky: viz mediálně slavné páry např. Buffon – Šeredová, Plekanec – Vondráčková, Rosol – Ochotská, Řepka – Erbová), být atraktivní gentleman jako Brzobohatý; být vtipný kluk, co holky rozesměje jako MenT97; zvládnout agresivní, ale možná i sexuální emoce tréninkem karate.

Ve 2. třídě překvapuje volba dvou transgresivních idolů Psy (Nealem) a Xindl X (Tomášem); nedokážu odhadnout, zda se jedná o doznívání oidipského komplexu s odmítáním autority nebo o stejné odmítání prepubertální u předčasně zralých kluků; částečně této transgresi pak odpovídá volba komiky MenT97 v 6. ročníku.

Pokus o konceptuální aparát

Viděli jsme v interpretacích jednotlivých voleb i ve srovnání tříd, že na ně lze používat dost běžný jazyk řádu *lidoznalectví*.

Současně jsme volby ale zkoušeli podřazovat pod několik speciálních, odborných hlavních linií: první byla sublimace, resp. „*identifikace*“ *se sublimací* (se sociální sublimací pudu, s činností, s produkcí, s tím, co idol předvádí ve své dané oblasti, třeba jako sportovec); druhou *identifikace* už „čistá“, a to *imaginární* nebo *symbolická*; třetí *erotická adorace*.¹⁶

Při „*identifikaci*“ *se sublimací* provádí idol stejnou činnost jako volič (hraje fotbal) a bývá v ní nejlepší (Messi, Ronaldo). I když je prováděná činnost výchozí, nabalují se na ni další funkce: proč volím Messiho, a ne Ronalda (a naopak)? Tím se už přechází do oblasti imaginární identifikace: chci být buď „hravý rošťák“ nebo „frajera“ / „a poser“. V některých případech je obraz sebe /self-image/ silnější než sublimace: tak J. Kravcová (2008, s. 63) rozeznává v idolech sportovců „identifikátory“ a „motivátory“. Ti první jsou opravdu vzory pro mou oblíbenou činnost, sociální sublimaci, ty druhé volím jen proto, že vynikli a stali se slavnými: „proslavit se“ patří do imaginárního rejstříku, do „nafukování“ mého Já. J. Kravcová dále asi správně předpokládá, že identifikace s hvězdou mého oboru obsahuje na horizontu i *rivalitu* a snahu idol nahradit.

„Identifikace“ *se sublimací* mívá ve vývoji psychosexuality symbolickou funkci: když hrají fotbal a obdivují Messiho, mám tím vlastní „hráště“, kde exceluji (otec fotbal neumí nebo už neumí), a v něm jinou, než blízkou a dominující postavu – v pozadí je tedy nějaká emancipace od všemocného otce.

Imaginární identifikace sama je založena na pojmu „obrazu“ / „image“, a to v dvojím slova smyslu. Jednak se tím myslí „obraz“ v jeho plnosti, masivnosti, v kontrastu k pouhému bodu či dílčímu aspektu. Jednak se tím současně naráží na žádoucí obraz sebe /self-image/, o sebe v zrcadle. Ve velmi čisté podobě se tato identifikace objevuje u dívek v 6. třídě, když volí nikoli své sportovní idoly (Hejnová, Kvitová, Špotáková), ale herecké a zpěvácké starší vrstevnice (Cyrus, Gomez, Voříšková), což jsme interpretovali jako přání být obdivován nejen za výkon, ale být přitažlivě eroticky. Týká se to ovšem i chlapců: symetricky k dívkám volí např. Petr jako svůj idol O. Brzobohatého, obdivuje jeho typ, stylizaci do „gentlemana“ a řadu momentů z jeho obrazu (oblékání, účes).

Rozlišení identifikace *imaginární* vs. identifikace *symbolická* používáme pod vlivem J. Lacana (1991, s. 395-400). Tento autor zvýraznil na pojmu Já /ego/ rysy infantilního narcismu a přidělil v jeho utvoření roli odrazu v zrcadle a roli osoby mě podobné (u nás zejména starší vrstevník). Já /the ego/ se tak posunulo do podoby ideálního Já /the ideal ego/.

Symbolická identifikace se naopak týká tzv. jáského ideálu /ego ideal/.¹⁷ Tato identifikace se v našich datech u vzdálených, sociálních idolů projevuje jako volba osoby, pod jejíž vlajku se volič se řadí, ke komu by chtěl patřit. Při této funkci není snaha vypadat jako idol ani dostat se na jeho místo. Vztah je symbolický, ne masivní, ale bodový (konceptuální).

Symbolická identifikace se objevuje v několika podobách. Nejnapadnější je, když vyjadřuje české, *národní* sportovce, reprezentanty skupiny, do nichž volič se svou rodinou patří. Často tedy jde o idoly, které má s rodiči společně.¹⁸ Ještě nápadnější je hlášení se k identitě, když třeba malý Polák v Čechách volí polský idol, a ne Jágra či Gotta. Volba Jágra Natálkou jde podle mého odhadu k tak základní věci (přání být kluk?), že by se měla uvažovat stranou.

Dalším ukazatelem symbolické identifikace je určité *zduchovnění* idolu do funkce mého hrdiny. Ve zde citovaných datech se to objevuje málo.¹⁹ Jindy zdůrazňují (většinou) starší voliči na svých idolech rysy, které se netýkají jeho výkonu ani jeho zjevu, ale toho, jakou má povahu („je skromný“, „dává na charitu“) a hlavně, jeho těžkého osudu („nikdo mu nevěřil, ale šel si dál za svým“, „překonala těžkou nemoc“ apod.). Děla to dojem diskuse s nějakou instancí /agency/ uvnitř sebe. Patří sem také idol mimo mainstream, z alternativního proudu, který je rebellem a dává symbolickou oporu pro voličovo přání nějaké vzpoury.

Zde se ovšem ocitáme na problematickém místě. Nejobecněji by se dalo říct, že idol v symbolické identifikaci by mohl představovat vůdce /leader/, tj. šéfa /head/ davu. Freud (1921) však vztah k vůdci nenazval identifikací, ale erotickou adorací či fascinací (byť zabrzděnou /inhibited/), při níž se objekt, idol, postaví na místo jáského ideálu /ego ideal/, *des Ichideals*. Tím je vlastní ego ideal subjektu, voliče nahrazeno, což pak příslušníkům davu dovolí chování, které by normálně, za vlády svého běžného ego ideal, neprovedli. A dovolí

¹⁶ Jednou jsme také uvedli identification by means of the symptom, kterou vysvětlíme až v další části.

¹⁷ Stejně rozlišení, ale systematicky nevyužívané, existuje už u Freuda, a to jako *Idealich* vs. *Ichideal*.

¹⁸ Empiricky se nám ukázalo, že děti s národními idoly se ještě situují do původní rodiny; zahraniční a mezinárodní idoly vyjadřují snahu tento rámec opustit.

¹⁹ Možná náznakově u Daniely z 6. třídy, která charakterizuje skupinu kolem oštěpáře Železného jako „milé“ lidi, k nimž by se chtěl přiblížit a stát se členem jejich „rodiny“.

jim to provést toto chování jednotně, *unisono*, protože se identifikují vzájemně na základě společného ego ideal, představovaného vůdcem.

Postava vůdce davu má v sobě cosi hrozivého a archaického z vůdce oné prvotní tlupy /primal horde/ v *Totem and taboo* (1912-13). Není to otec, který dává dítěti svoje jméno, ale otec nepřátelský a obviňující. Freudův ego ideal je i z tohoto důvodu většinou teoretiků psychoanalýzy rozdělen na pacifikující ego ideal ve vlastním slova smyslu vs. super-ego, *Über-Ich* s jeho až sadistickými nároky.²⁰ (Podle jednoho Lacanova výroku je super-ego kruté a současně obscénní.) Volba transgredujících idolů, rebelů, provokujících rapperů ukazuje identifikaci s osobami, které se odmítly podříditi omezující autoritě super-ega. V mírnější podobě je tomu i v případě „hrdinů“, kteří bojovali se super-egem, odvozeným do nepříznivého osudu.

Termín „symbolické identifikace“ zde však asi můžeme zachovat, protože existuje rozdíl mezi adorací vůdce, při níž je vlastní ego ideal vymazán, a pomocnou identifikací s někým, kdo se odváží atakovat super-ego. Asi až tehdy, kdyby se dětský volič přímo přihlásil pod postavu reálného vůdce, kódovali bychom tento vztah jako adoraci vůdce.

Super-ego zaznívá prostřednictvím volby „sublimace“, v oblasti „bojových sportů“. Na jedné straně se zde získá dovednost vážně ublížit až zabít, na druhé straně je kontrolována až do toho stupně, že se nesmí použít.²¹

Jen několik slov k *erotické adoraci*. V datech zde prezentovaných je nápadná zejména v *heterosexuálních* volbách dívek z 6. třídy, týkajících se herců a zpěváků (Mádl, Brzobohatý, Radcliff, Somerhalder, Schwarzenegger), protože volba sportovců je zde de-sexualizovaná výkonem, kterého si tyto dívky-sportovkyně cení. Podobná de-sexualizace heterosexuální volby probíhá patrně i v případě výše zmíněných hrdinů, kteří bojují s normami společnosti nebo osudem. Na druhé straně lze možná i při takové de-sexualizaci chápat tento vztah někdy jako erotickou adoraci (identifikační, narcistní typ lásky), nejen jako symbolickou identifikaci.

Izosexuální volby většinou nekódujeme jako erotickou adoraci, protože se homosexuální ladění na základě stručného vyjádření jen těžko odhaduje, a musíme se u těchto voleb proto spokojit s označením za imaginární nebo symbolickou identifikaci: předpokládáme, že když chce Petr z 6. třídy být jako Ondřej Brzobohatý, tak je to proto, aby byl pro dívky stejně přitažlivý jako imaginární idol. (U Lacana je ovšem i takový *duální*, zrcadlový vztah hodnocen jako agresivní a současně erotický, nejpřísněji uvažováno.)

Za rámec „sociologie“ idolů /Beyond the „sociology“ of idols/

Zbývá nám ještě řada voleb, kdy volič zdůrazňuje, co jeho idol produkuje: že hezky zpívá, dobře hraje role, v jakých příbězích vystupuje nebo je píše. Když volič sám provádí danou činnost, hovořili jsme o „identifikaci“ se sublimací. Ale on někdy také jen přijímá a recipuje cizí produkci a užívá si ji.

J. Kravcová (2008, s. 40 a 51) rozlišuje podle Raviva & al. (1996) tři způsoby idolizace Zpěváka: na základě jeho features (hlas, prezentace na scéně, fyzický vzhled, oblékání), jeho evaluation (reputace, biografie, hodnocení jinými lidmi) a jeho way of expression (texty, melodie, podobnost s voličem). To je asi poměrně nosné roztržení všech výroků adolescentů, když už je idol ve své úplnosti ustaven. Ale měli bychom se soustředit na specifiku dané produkce, na niž se ostatní aspekty nabalují. Primárně je přitažlivost Zpěváka dána tím, že zpívá, asi tedy prostřednictvím jeho way of expression plus hlasem z rubriky feature: slyšíme písničku třeba z rádia, a ta nás jako amalgám melodie, textu (někdy) a hlasu (vždy) zaujme.

Zkusme se z tohoto hlediska produkce podívat na tři hlavní druhy sociálních idolů z instrukce. Půjďme tím za rámec prvního třídění idolů do pouze sociologických kategorií.

Sportovec stojí ve svém původním významu trochu stranou. R. Caillois (1995, s. 122) ve své slavné klasifikaci her řadí sport pod *agón*, soutěž /competition/: někdo musí zvítězit. Ale jak říkají fotbalisté, „je to kulatý“ (míč), a z hlediska recepce je pro sport určující *alea*, štěstí /chance/. Fanoušek sází na vítěze, a kdyby si byl vždycky jistý, že jeho klub vyhraje, už by to nebyla ta pravá hra²² a nemohl by prožívat napětí, dané možností prohry. Jako objekt soutěže proto může vystupovat cokoli, třeba moje žluté figurky v Člověče, nezlob se. Coby východisko je tedy Sportovec neosobní, a proto i *asexuální*. V principu jde o moji vlastní hru se super-

²⁰ Freud používal *Ichideal* a *Über-Ich* jako synonyma.

²¹ Je možná i sexuální interpretace: v asijských filmech se často ukazuje, jak zvládnutí nějaké neutrální činnosti, třeba čajového obřadu, zastraší soupeře, kteří usuzují i na zvládnutí bojového obřadu. Psychoanalyticky to můžeme posunout dál a říci, že kdo zvládne bojový obřad, ten zvládne i milostný obřad. (Také by mohlo jít o obranu proti pokušení masturbace.)

²² K vyrovnání šancí k zavedení náhody slouží v dostihovém sportu tzv. handicap.

egem, odvozeným do prozívatelnosti (jak by řekl Freud), do osudu, který dubluje ten reálný, životní.²³ Teprve postupně se pak na Sportovce nabalují další funkce: „identifikace“ se sublimací (s její bravurou i krásou, které jsou zde silné), identifikace imaginární (se snahou být jako on), identifikace symbolická (s bojujícím hrdinou), případně i erotická adorace.

Čistí umělci Zpěvák a Herec spadají pod Cailloisovo *mimicry* čili *mimésis*, simulakr. Zpěvák, jak jsme uvedli výše, není primárně vidět.²⁴ Je slyšet jeho hlas, a ten je buď mužský anebo ženský, když pomíneme andělské děti nebo kastráty. Právě krutá praxe kastrace nebo zase tzv. mutování chlapců v pubertě svědčí o tom, že ve zpěvu je podstatný hlas pohlaví /voice of the sex/. Většina písní je o lásce a o jejím trápení. Zpěvák přesvědčuje o své zamilovanosti, předvádí její sublimovaný a přesto tělesný symptom, ať už jako mazlivá Billie Holiday nebo vemlouvavý Barry White. Posлуhač je zde objektem svádění²⁵, zpěvák je k němu *sexuálně* obrácen a svým zpěvem ukazuje, že je „ready for love“ jakožto muž nebo žena²⁶ (kdo dokáže takto vyjádřit svoje milostné emoce, musí být i skvělý milenec nebo milenka mimo zpěv). Této nabídce ze strany Zpěváka by pak při recepci odpovídala *erotická adorace*. Tato primární forma se může transformovat do podob, které jsme popsali výše, včetně určité de-sexualizace.

Zatímco Zpěvák díky hlasu vystupuje vždy jako reálná, živá osoba, Herec v určitém ohledu nikoli. Předchází mu jeho postava či role ve fiktivním příběhu. Do tohoto kontextu musí „zapadat“ svým výrazem (svou fyziognomií a projevem emocí) – proto se dělají castingy a hovoří se o rolích „napsaných na tělo“.

K objasnění Herce v této výchozí pozici je vhodné zavést dva pojmy, *imago* /imago/ a *identification by means of the symptom* (*durch das Symptom*). Imago znamená podle Laplancheho a Pontalise (1967, s. 196) nevědomý prototyp, podle něhož přistupujeme k osobě, s níž se setkáme: někoho nám připomíná... Zdrojem prototypu mají být osoby z rodinného prostředí, ale není důvod vynechat i vývojově pozdější podoby důležitých osob z dětství či mládí.²⁷ Vlastně by se dalo říci, že se v běžném životě mimoděčně učíme odhadovat typy a herci že se zase, jak sami přiznávají, učí paralelně výrazu, který těmto typům odpovídá, odkoukávají u lidí typické reakce.

Identification by means of the symptom vychází z ideje prototypu či imaga v kontextu. Freud (1912-13) označil hysterii /hysteria/ s jejími symptomy za deformovanou individuální analogii ke společenské sublimaci, jíž je *umění*. Následující není míněno jako znevážení umění, ale jako způsob identifikace, který umění nabízí.²⁸ Freud (1921) popisuje jeden druh identifikace, u kterého nám vůbec nezáleží na objektu, osobě, s níž se identifikujeme (nemusí to být nikdy blízký ani pro nás vzorový), ale na jeho *situaci*. Uvádí příklad, kdy dívka v penzionátě /boarding school/, dostane milostný dopis, který vyvolá její žárlivost a na nějž reaguje hysterickým záchvatem /she reacts to it with a fit of hysterics/. Některé její spolužačky tento záchvat převezmou, ale ne ze sympatie, nýbrž proto, že si také přejí mít tajný milostný poměr /a secret love affair/.

Jak zde symptom vystupuje? Jako vyústění, résumé přechodního kontextu, příběhu lásky. Freud vyjadřuje ještě *silnější* myšlenku v *Hysterical phantasies and their relation to bisexuality* (1908). Ke konci článku zde popisuje hysterický záchvat, kdy si pacientka tiskla jednou rukou k sobě oděv jako žena /pressed her dress up against her body as a woman/ a současně ho odtahovala jako muž /while she tried to tear it off with the other as a man/. Zde už máme nejen vyústění fantazie či fikce, její klimax v emoční reakci, ale tato emoční reakce sama je navíc zhuštěnou verzí celého kontextu, s oběma složkami, mužskou akcí a ženskou reakcí. Lze to zbavit nádechu patologie a uvažovat uměnovědně, zda dobrý Autor příběhů, fikcí, nemusí mít „bisexuální“ empatii do mužských a ženských hrdinů. V určitém ohledu by to platilo i pro Herce: role mu sice může předepisovat, aby se choval třeba jako macho, ale měl by vědět, který projev ženy jako macho projev interpretují.

Požadavek na herce je, aby kontext vs. výraz emoce byly v rovnováze: když je výraz příliš silný, hysterický, říká se, že herec „přehrává“. To dělá účelově *komik*, procházející všemi kontexty jako stálý způsob

²³ Na této výchozí úrovni nejde hovořit ani o identifikaci, ani o adoraci. Identifikuji se sice se svým reprezentantem, ale ten mě jen zastupuje, aniž bych chtěl být jako on. Jde o něco velmi vnitřního, až pudového, podobného oné slavné hře /play/ na „fort – da“ s cívkou u Freudova vnuka (Freud, 1920).

²⁴ To, co následuje, je vypointované zjednodušení.

²⁵ V Mozartově duetu *Là ci darem la mano* proběhne svedení Zerliny přímo v průběhu árie na scéně. Viz též serenády pod oknem milované.

²⁶ Zpěvákův výraz je *principiálně heterosexuální* v tom smyslu, že je „gender-sexuální“, že má vyjádřit svou sexuální identitu (muž, žena), i kdyby šlo o Zpěváka s homosexuální *orientací* (Fredie Mercury aj.).

²⁷ Exemplační je v tomto ohledu Čapkův *Loupežník*, kde má titulní hrdinu takové charisma, že někoho připomíná každé z ostatních postav. I typologií Messi jako „hravý rošťák“ vs. Ronaldo jako „frajer“ (nechápat pejorativně) jsem mířil k imagu.

²⁸ Podle mě se Freudovo přirovnání může vztahovat zejména na psanou, hranou nebo animovanou fikci, v určitém ohledu na výše zmíněný zpěv, ale hůře už třeba na abstraktní malbu.

reagování se svými typickými grimasami.²⁹ Rozesmát ženu přitom znamená přivést ji k určitému „přiznání barvy“ a k opuštění strážných bariér super-ega, což řada chlapců, vybírajících si komiky za svůj vzor, oprávněně považuje za krok k jejímu dobytí.

Identifikace během recepce, prožívání diváka může být samozřejmě různě intenzivní. Na malých dětech je vidět, že příběh prožívají téměř na úrovni „hysterického“ záchvatu: jsou natolik přemístěny do kontextu fikce, že postavě někdy radí a děsí se za ni, tj. reagují prostřednictvím symptomu ještě bez jeho ztvárnění vzorem.³⁰ Postavou přitom nemusí být žádný ideální hrdina, ale bizarní animovaná postavička.

Průběh, při němž se z Herce jako postavy stává osoba jako idol (Harry Potter – Daniel Radcliff) a jak se oba tyto způsoby existence prolínají, už nepopisuji.

Blízké idoly

jsme nechali poměrně stranou. Ale už v úvodu jsme uvedli, že *rodiče* jsou prvotní matricí pro další citové vazby. Ve vztahu k rodičům se objevuje jak identifikace, tak erotická adorace, jako později k idolům sociálním a vzdáleným. Vždyť oidipický komplex představuje jeden uzel těchto vazeb a jeho zánik posun v nich.³¹

K idolům blízký počítáme i *zvířata*, zejména když se s nimi respondent nějak stýká. Jde o oblast natolik rozsáhlou, že ji zde nebudu otevírat a odkážu na bakalářskou práci mé studentky V. Mášové, která mj. ukázala, že i v tomto sektoru idolů lze rozlišovat mezi přáním „jako objekt být“ vs. „objekt mít“.

Z konkrétních zvířat profiloval v našich datech hlavně *kůň* jako ztělesnění ideální (otcovské) mužnosti.

²⁹ Freud (1914) mimochodem radil humoristy (kteří mají ke komikům blízko) k objektům, kterým závidíme jejich narcissism (též např. kočkám nebo zločincům).

³⁰ Jedna klientce se udělalo špatně, když seděla v zakoupené restauraci vedle poměrně neznámé ženy, které se špatně udělat mělo, ale neudělalo. (Nemusí jít tedy vždy o chycení záchvatu jako v případě dívek v penzionátu.)

³¹ Platí to i pro rozlišování v těchto vazbách, např. mezi druhy identifikací. Symbolický otec dává dítěti svoje jméno a je základem pro ego ideal, zatímco imaginární otec představuje podle Lacana (1986, s. 355) základ pro super-ego (v tom smyslu, že reálný otec zklamal imaginární představu o své velikosti).

References

- Caillois, R. (1995). *Les jeux et les hommes*. Paris: Gallimard.
- de Gray, K. & Barabášová, K. (2014). *Pop-panteon: 2. a 6. třída*. [Pop-pantheon: A second vs. a sixth class.] Prague: Charles University, Faculty of Pedagogy, Departement of Psychology.
- Freud, S. (1905). *Three essays on the theory of sexuality*.
- Freud, S. (1908) *Hysterical phantasies and their relation to bisexuality*.
- Freud, S. (1912-13) *Totem and taboo*.
- Freud, S. (1914). *On narcissism: An introduction*.
- Freud, S. (1920). *Beyond the pleasure principle*.
- Freud, S. (1921). *Group psychology and the analysis of the ego*.
- Freud, S. (1923). *The ego and the id*.
- Kravcová, J. (2008). *Idoly u dětí školního věku*. [Idols of the school children.] Prague: Charles University, Faculty of Pedagogy, Departement of Psychology.
- Kučera, Miloš (2008). *Formy citů: Lacanovská teorie*. [The forms of sentiments: A lacanian theory.] Prague: Karolinum.
- Lacan, J. (1991). Le transfert. *Le Séminaire, Livre VIII*. Paris: Seuil.
- Laplanche, J. & Pontalis, J.-B. (1967). *Le vocabulaire de la psychanalyse*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Mášová, V. (2016). *Funkce zvířat v dětských představách*. [Functions of animals in children's representations.] Prague: Charles University, Faculty of Pedagogy, Departement of Psychology.
- Mikšíček, O. (1999). *Identifikace a imitace u současných školáků: pop-panteon*. [Identification and imitation in contemporary pupils.] Prague: Charles University, Faculty of Pedagogy, Departement of Psychology.
- Raviv, A. & al. (1996). Adolescent idolization of pop-singers : Causes, expressions, and reliance. *Journal of Youth and Adolescence*, 25 (5), s. 631-650.
- Ryba, Z. (2016). *Volba idolů ve školním věku: Pop-panteon*. [The choice of idols in the school age.] Prague: Charles University, Faculty of Pedagogy, Departement of Psychology.